

TÜSKÉS ANNA: FRANCIA KÖLTÉSZETI ANTOLÓGIA AZ 1956-OS FORRADALOM TISZTELETÉRE ÉS EMLÉKÉRE

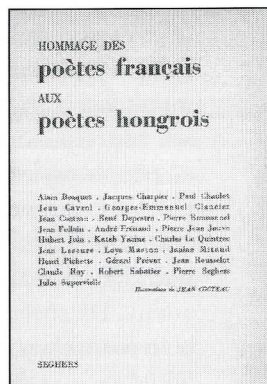
Kötet és kontextus az 1966-ig megjelent verseskötetek sorában

A legerősebb költői visszhangot az 1956-os felkelés a skandináv országokban és az újlatin népeknél keltette Európában, de Észak- és Dél-Amerikában, illetve Moszkvában is megjelent egy-egy verseskötet. (János KENYERES, »Great stone on our knees«. *Reflections of the Hungarian Revolution in World Literature, Hungarian Studies Review*, Vol. 34., 2007, 1–2, 203–216.) Az első antológia még 1956 végén jelent meg Bo Setterlind (1923–1991) svéd költő szerkesztésében. A versek november 4–11. között születtek. (*Mot våldet: svenska dikter publicerade med anledning av Ungern-revolten 1956*, szerk. Bo SETTERLIND, Stockholm, Bonniers, 1956, 37.) A kötet verseiből kitűnik, hogy a svéd napisajtóban minden történésről azonnal értesültek a hazai olvasók. (SALI László, *ez szép avagy 56 a svéd irodalomban, Várad*, 2006, 5. sz. 122–133)

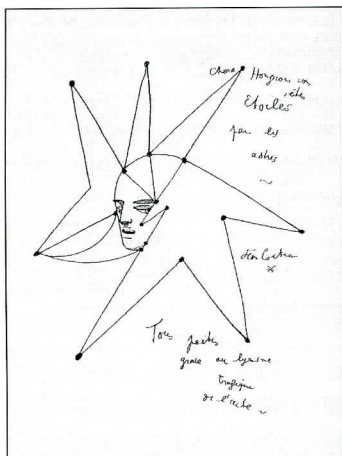
A Seghers Kiadónál 1957 januárjában megjelent antológia huszonnégy francia költőnek a magyarországi forradalom és annak leverése ihlette, 1956 novemberében és decemberében írt versét és prózáját tartalmazza, Cocteau két rajzával illusztrálva. (*Hommage des poètes français aux poètes hongrois*, szerk. GARA László, ill. Jean COCTEAU, Párizs, Seghers, 1957, 77.)

Az 1924 óta Párizsban élő újságíró, műfordító Gara László (Budapest, 1904 – Párizs, 1966) azokat a francia költőket kérte fel részvételre, akikkel együtt dolgozott az egy évvel korábban megjelent József Attila-antológia fordítási munkálataiban. (Gara Lászlóról: Tüskés Anna: »te áldott Antológ, kitől en-nemzetem külhoni híre-sorsa lóg!« *Gara László élete és munkássága, Irodalomismeret*, 2018, 2. sz. 44–81.) Gara nem politikai verset vagy szöveget kért tőlük, hanem az emberi szolidaritás tanúságtételét. (Az antológiához kapcsolódó levelezés és kéziratok részben a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattár Gara-hagyatékában, másrészt a Magyar Művészeti Akadémia tulajdonában vannak.)

A hetvenhét oldalas antológiában huszonöt, nagyon eltérő világnézetű, frankofón költő verse szerepel: vannak köztük irodalmi mozgalmakon, felekezeti és politikai szervezeteken kívül állók (pl. Pierre-Jean Jouve), a kommunizmusból már régebben kiábrándultak (pl. André Frénaud), kommunisták vagy éppen a magyarországi forradalom leverése nyomán a kommunista pártból kilépők (pl. Claude Roy). A francia költők írásaikkal együttérzésükről akarták biztosítani a magyar írókat: egyesek szövegüket konkrét magyar költőnek ajánlják (például Alain Bosquet Képes Gézának, Pierre Emmanuel Illyés Gyulának, Pierre Seghers Arany Jánosnak), mások általánosságban szólítják meg a magyar írókat. Hubert Juin a forradalom leverését üdvözlő, a francia ol-

Gara László, a kötet egyik szerkesztője

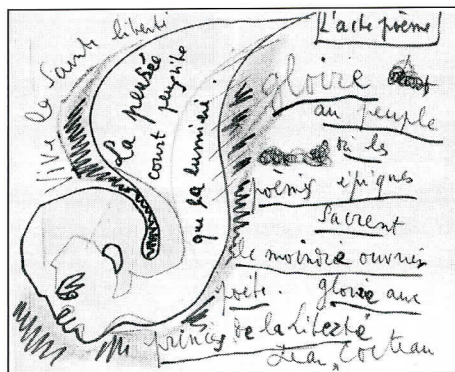

vasókat félretájékoztató André Stil kommunista újságíró említi elítélően versében. A magyar forradalom leverését Georges-Emmanuel Clancier az 1937-es guernicai és az 1944-es oradouri mézszárlással állítja párhuzamba, Kateb Yacine az 1950-es évekbeli algériai, indokínai és koreai öldöklésekkel. Henri Pichette epikus verse a magyar irodalmi és történelmi hagyomány nagy alakjai mellett megszólítja művében a Nagy Imre híveit tömörítő Petőfi Kör tagjait.

Cocteau Garához írt pár soros levelében a hamvából feltámadó fönixhez hasonlítja a magyar népet, s két képverse áll a könyv elején műnyomópapíron. A két expresszionista Cocteau-rajz egy-egy férfigejet ábrázol, hozzá komponált verssorokkal. A csillagba rajzolt arc melletti

szöveg megszólítja a magyarokat: „Chers Hongrois vous êtes étoilés par les astres. Tous poètes grâce au lyrisme tragique de l'acte.” (Kedves magyarok, megjelöltek titeket a csillagok. Mind költők vagytok, kiket a cselekvés tragikus lírája formált.)

A másik illusztráció címe pedig: *L'acte-poème*, azaz Tett-vers, jelezve, hogy ez a másiknak folytatása. A szellemestű arc hullámvonalai közé írt szöveg még enigmatikusabb: „Vive la Sainte liberté. La pensée court plus vite que le lumière. Gloire au peuple où les poèmes épiques sacrent le moindre ouvrier poète. Gloire aux princes de la Liberté” (Éljen a szent szabadság. Gyorsabban iramlík a gondolat, mint a fény. Dicsőség a népnek, ahol az epikus költemények költővé szentelik a munkást. Dicsőség a Szabadság hercegeinek).

A nyolcvan oldalas könyvbe a kapott szövegeket a szerzők nevének abc-sorrendjébe rendezte Gara. Nem minden írást közvetlenül ő kapott meg a szerzőktől: közvetített számára az odesszai születésű, tanulmányait Brüsszelben, majd Párizsban végző Alain Bosquet, Paul Chaulot és a kiadó, egyaránt. A fennmaradt levelezésből kiderül, hogy más költőket is megszólítottak, akik végül nem küldtek szöveget (például Aragon, René Char, Guillevic, Jacques Prévert, Vercors), illetve három szöveg ismeretlen okból kimaradt az antológiából. A kommunizmust 1952-ben saját bőrén megtapasztaló, s abból teljesen kiábrándult Gara ezzel a kiadvánnyal is szolidaritását akarta kifejezni otthoni barátai iránt, s francia ismerőseit szolidaritásuk kifejezésére ösztönözte.

A kiadvány példányait postán küldték Magyarországra a francia szerzők: Jean Rousselot levelezéséből kiderült, hogy többet is küldött például Dobossy Lászlónak

és Jankovich Ferencnek. Az utóbbinak azt írta 1957. február 12-én kelt levelében: „Elküldtem önnek »A francia költők hódolata a magyar költőknek« című könyvet. Remélem, hogy rendben megkapta, és szeretném tudni, mit gondol róla. Ez a kis könyv megvilágítja, hogyan érintett minket, ami az önök szerencsétlen országában történik. A »humanista« úriember, akire a levele utal, valahol elég jól meghatározható ebben a versgyűjteményben. Szeretem az önök bátorságát, hitét, és teljes szívemből osztom ezeket, kell-e egyáltalán mondanom?” Példányok juthattak Magyarországra Illyés Gyuláné Kozmutza Flóra bőrröndjében is, aki lányukat, Illyés Máriát január második felében Párizsba kísérte középiskolai tanulmányai folytatására. Visszafelé talán több példányt is hozhatott haza az *Hommage*-ból. Jankovich Ferenc 1957. február 7-én Illyésnek írt levelében jelzi, hogy két verset lefordított a kötetből: Pierre Emmanuel Illyésnek ajánlott versét és Jules Superville-ét, s ezeket elküldte gépirat-másolatban, amit Illyés később beragasztott a példányába. A Magyarországra került pár példányt egymásnak kölcsönözték a barátok.

A könyv korabeli recepciója viszonylag gyérnek tűnik a sajtó és az azóta kutathatóvá vált egodokumentumok tükrében. A magyarországi sajtóban nincs nyoma, de az emigrációs magyarban sem, így például a müncheni *Látóhatár* vagy az 1957 májusában Londonban indult *Irodalmi Ujság* sem írt róla, nem hirdette. A francia sajtóorgánumok közül a Maurice Noël szerkesztette, nagy olvasótáborral rendelkező *Le Figaro Littéraire* hetilap ellenben fél oldalt szentelt az antológiának megjelenésekor, néhány verset átvéve a gyűjteményből, s ezzel jó reklámot teremtett neki. Hogy a francia kommunista szerzők körében mennyire megosztó volt a könyv, arra Cocteau naplójából következtethetünk: „Aragonék furcsa csendje. Vajon nem a magyar költők előtt tisztelgő Seghers manifesztuma miatt. Azt hittem, hogy Aragon egyetért, de az oroszok újra sztálinizálnak, és Louis talán a hüvelykujját harapja, amiért írt velem egy könyvet a desztalinizáció idején”. (*Le Passé défini*, 1957. január 30.) A Cocteau-szövegben említett közös könyv, az *Entretiens sur le musée de Dresde* (Éditions du Cercle d'art, Paris) 1957 februárjában jelent meg.

A könyv jelentőségét az adja, hogy Gara heroikus vállalkozásai közül ez az egyetlen, amelybe nem fordítóként, hanem szerzőként vonta be francia költő barátait: elfogadták felkérését, hogy kinyilvánítsák véleményüket, szolidaritásukat a magyarországi forradalom áldozatai mellett. Barátain keresztül olyan művészeket is meg tudott szólítani, akik más – korábbi vagy későbbi – általa szerkesztett antológiában nem vettek részt. A felkelés – ha nem is kovácsolta egységbe a francia értelmiséget – többek figyelmét felhívta az elnyomásra.

1957-ben még további öt könyv jelent meg: norvég, dán, olasz, spanyol és görög költők tollából (felsorolásukat lásd a tanulmány végén). 1959-ben két (Alberto Mondadori, *Canto d'ira e d'amore per l'Ungheria*, Milano, Il Saggiatore, 1959, 104 l.; *Liras en las catacumbas: reflejo literario de la poesia y de la revolución húngara*, ill. por Lajos de SZALAY, Buenos Aires, Asoc. Cultural Argentina pro Hungría, 1959, 190 l.), 1961-ben egy (*Phönix*, Moszkva, 1961), 1966-ban ismét két kiadvány jelent meg. A két utóbbi szerkesztője Tollas Tibor (Nagybarca, 1920 – München, 1997) költő volt.

Az egyik a Füveskert költőcsoport – Béri Géza, Gérecz Attila, Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Tollas Tibor és Tóth Bálint – felkeléssel kapcsolatos verseit közölte angol fordításban (*From the Hungarian Revolution: A collection of Poems*, szerk. David RAY, TOLLAS Tibor, Ithaca, N. Y., Cornell Univ. Press, 1966, XXIV, 186 l.).

A forradalom tizedik évfordulójára a müncheni *Nemzetőr* című lap kiadásában megjelent *Gloria Victis 1956* című antológia a korábbi kötetekből készített több mint négyszáz oldalas válogatás: negyvenhét ország majd száznegyven költőjétől közöl verseket eredeti nyelven és magyar fordításban, amelyek mind 1956 hatására vagy közvetlen emlékére íródtak. (*Gloria Victis 1956*, szerk. TOLLAS Tibor, München, *Nemzetőr*, 1966, 422 l.) A gyűjtemény összeállításában és a magyar fordítások elkészítésében tízen segítettek Tollast, mind olyan személyek, akik 1947–1948-ban vagy a forradalom leverése után hagyták el Magyarországot: Gömöri György (1934) irodalomtörténész, költő, műfordító, Határ Győző (1914–2006) író, költő, műfordító, filozófus, Korondi András (1923–2013) író, költő, újságíró, Kovách Aladár (1908–1979) író, dramaturg, Makkai Ádám (1935–2020) költő, nyelvész, műfordító, Lökkös Antal (1928–?) író, könyvtáros, Nyéki Lajos (1926–2008) irodalomtörténész, költő, író, Pálincás László (1910–1974) nyelvész, irodalomtörténész, műfordító, Sulyok Vince (1932–2009) könyvtáros, költő, író, műfordító és Tóth Imre (?–?).

A közreműködők közül Gömöri György írta meg az antológia születésének körülményeit. (GÖMÖRI György: *Gloria Victis 1956 – a magyar forradalom és a világ költői*, *Holmi*, 2006. 10. sz. 1380–1385.) Az ő feladata volt a lengyel és az angol, illetve részben az amerikai versek fordítása, továbbá, mivel Tollas nem volt jó szerkesztő, megkérte Gömörit az angol nyelvű rövid költőéletrajzok megszerkesztésére az általa küldött nyersanyagból (Gömöri teljes levelezése Tollással az OSZK Kézirattárban található). A kortárs költészet jelentős alakjai mellett – Arnulf Overland, Nils Lindström, Gertrud von Le Fort, Paul Chaulot, Supervielle, Pierre Emmanuel, Pierre Seghers, Alain Bosquet, Salvador de Madariaga, Juhana de Ibarborou, Ernesto Pinto, Kateb Yacine, Gabriel Okara, Aimé Césaire – kevésbé ismertek is helyet kaptak, s ők is megnyerik az olvasót érzelmeik spontaneitásával. Az igényes kiállítású könyvet többek között Kokoschka grafikái és a francia antológiából már ismert Cocteau-rajzok díszítik. Az antológia bevezetéseként Camus-nek a magyar forradalom első évfordulóján elmondott beszéde olvasható öt nyelven.

A teljesen kétnyelvű, Tollas-féle müncheni antológia mellett Alberto Mondadori kötetének lett eddig magyar változata Szkárosi Endre fordításában, a Magyar PEN Club kiadásában 2017-ben. (Alberto MONDADORI, *A harag és a szeretet éneke Magyarorszáért*, ford. SZKÁROSI Endre, Budapest, Magyar M. PEN Club, 2017, 138 l.)

A Gara szerkesztette francia antológia kétnyelvű változata a francia versek modern fordításával 2023 őszén jelenik meg a Magyar Művészeti Akadémia Kiadójánál.

Az alábbiakban válogatást közlök a francia antológia 1966-ben megjelent magyar fordításaiból.

LOYS MASSON: *Lázadó költőknek*

Nem tudom ki csorgatta le éjjel a ragyogó harmatot
 s tette törékeny gyémántként
 feleségem
 s gyermekem homlokára. De tudom ki tartja átölelve a fényt,
 Ki tompítja el sírások vizén az evezők távoli
 mormolását,
 Kié e két erős szárny gyors repüléssel a vérpad fölött,
 Ki teremt a csendből a száműzött kezébe fonnyadó virágot,
 Ki nem hal meg, ki nem tagad meg, ki nem dicsérgeti
 munkáit,
 Mi ez a titkos ajtó bennem mely minden rabnak szélesre tárul,
 És ez a hosszú szél, a jövő-menő szél, s ez a titkos forrású zaj,
 Kiért a vér, a vers, a madár leszúrt árnyéka
 délben átsuhanva a hajnal elefántcsont külvárosain.
 És én ezt nektek ajánlom.

1956. december 10.

Franciából fordította: LŐKKÖS ANTAL

PAUL CHAULOT: *Nagy idők*

„Megindul az ég, nem félek” Paul ÉLUARD

Egy nép, egy nép így mutatja élénk
 hite rongyai közt
 hitünket,
 melynek vénült bordázatát
 egyszerre új világosságok
 nyomják.

Csak halottaival mondhatja el
 a nép
 hogyan szaggatják ki
 a még zöldülő vetést?

Az aratás a borona fogain múlik,
 a vezér nélküli ember nagysága a gyászson.

Budapest vére, eleven húsplakát
 Párizs falain,

igazi húsból mely ordít: „Közösség!”
 olyan erővel hogy a hó megroppan
 egy pillanatra
 mikor a történelem szédítő magasát nyomja
 rá az időre.

Budapest vére Spanyolország sebeire,
 Budapest lángja a Néger máglyája fölé,
 kit meglincselnek mert a szabadságban hitt,
 Budapest éjszakái valahányszor
 csak kín-sikoly tagadja
 valahol a földön
 a legszentebb jogot:
 ó, annál jobb, annál jobb ha
 fölemelt öklünk súlya lesz a holnap,
 a nyár kemencéjéből ha fürj dala rendíti meg
 a határtalan eget.

Így ítél ez a nép, ez a nép
egy Május elseje kemény tekintetével.
Az ősz rendjét fordítja meg gyöngyvirágja,
s más talajon nem nő gyöngyvirágja

csak honnan e jelszó kél
áttörni villámok szívét:
„fel, proletárok!”

Franciából fordította: LÖKKÖS ANTAL

JULES SUPERVIELLE: *Magyar barátainkhoz*

forog a föld forog
nagy könyörtelenül
minden nemzetével
Magyarország körül
hegye-völgye vérzik
öt világrész helyett
mi bűnünk hogy így kell
halnotok-élnetek
tárjuk ablakunkat
az Irgalom felé
járuljunk az Igaz
Bíró színe elé
kegyetlen sugárzás:
semmi sem tétetett!
minden kellett volna
semmi nem tétetett
ím térdre omolva
minden hitetlenek
– könyörgünk értetek

Amíg e vak planéta
Száz tartománnyal,
És vérző hegyesorok
Sebével vert hazátok
Körül vadul forog,
Öt földrész háborog,
Mert szörnyű sorsotokban
Bűnünk szemünkre lobban,
S mintha bíró idézne
Igaz ítélőszéke
elé, ha ablakot
nyitunk a sajtó fényre,
Mi már látó vakok...
De tennünk nem szabad,
hisz tenni nem lehet,
s mert tennünk nem szabad,
mi, – bár hitetlenek
vagyunk – térdünkre hullva
könyörgünk értetek.

Franciából fordította: HATÁR GYÖZŐ

Franciából fordította: KOC SIS GÁBOR

JEAN CAYROL: *Vörös lap*

Cayrol, tedd félre gyöngé tollad
nézd a tüzet, égeti madarát,
egy Várost illet a szó ma,
némuljon szavad zaja hát.

Magyar vörösbeigy,
sarjadékodra jól vigyázz.
Mint egy szék üres a reggel
Saint-Chéroni utamon;

szaladnak a gyerekek
tágranyitott szemekkel
zsebük golyóval teli;
összefogják kezüket,
csend az ajkukon;
térképet láttak
hol egy ország vére hull,
melynek neve mint pehely
oly könnyű volt;

név amelyet vöröslő
acéllá pöröly
kovácsolt.

Magyar vörösbegy,
szárnyad börtönöket riaszt.

Oly napoktól menekültem
amilyen a tietek volt;
ismerem a holt utcákat,
az ólmozott vagonokat,
s a körülzárt éjszakát;
én is így néztem
a falat kenyeret.
A köd és az éjjel
rózsát fenyeget.

Magyar vörösbegy,
bokrok közül ki les rád?

Tanítjátok, hogyan élhetek
alvadt vérrel fogamon;
hogy ti adtátok éltemet
azt is tőletek tudom;
mának és a holnapoknak
tanítjátok: ifjú, éltes
mindig éhes.
És úgy állunk körétek, mint a
guseni békés parasztok*
kik bámultak minket
szögesdrótjaink mögött
s rothadt deszkánkat,
mikor jöttek a háborús téli napok.

Magyar vörösbegy,
mint a fém hideg a hold.

Fáitokra gondolok
melyek gyümölcse fekete gránát
füzérben,
gyerekek másztak fel érte.
A halál mindig érett
s nem lepi harmat.

A barrikádokra is gondolok, a leshelyekre,
a falakra;
a csörrenő üvegek zajára,
a mormolásra
mely a szabadságtól ered
ha föllelik rejtett forrását
az árnyék ragyogó fényárjában.

Magyar vörösbegy,
üszkös a torkod.

Bátorságnak zöld hazája
úgy akartak kicserezni
mint a bőrt;
éveidet elkívánva
a jövőnek romjain.
Hallom ahogy a kék holtakra lépnek,
ahogy száll a tűzben karácsonyi ének,
az elszunnyadt emlőn
valaki nemet kiált.

S a hold, mint eldobott vén lábbeli
rátűz
a hősök rettentő lábnyomára.

Franciából fordította: LÓKKÖS ANTAL

* Utalás az ausztriai Gusen koncentrációs táborkomplexumra 1938-1945 között.

JEAN LESCURE: *A magyar költőkhöz*

Elképzelek egy látható erényt
A felkelés tiszta arccal elébe áll az ostoba rendnek

Minek beszélni mikor a vér oly hangosan kiált
Mégis mosolyogni láttalak
szemben a halállal

Egy órán keresztül a nap
Egy órán keresztül mosolyod
Egy órán keresztül szerelem
Egy órán keresztül az álom

Örömtelen érintem partjaid, eltérített folyó;
a nyárfák képtelenek a nyár parancsaira,
a folyóparti ösvény
engedelmes a lassúságra;

az éjjelek között az ingerlékeny világ
mélyebb a szemekben, amelyekről semmit nem tudok,

a madarak között a viharok lehelete,

anélkül hogy mélyére hatolhatnék e vérfolyónak,
mely ébren tart mindannyiunkat.

Franciából fordította: LÓKKÖS ANTAL

PIERRE EMMANUEL: I. *A budapesti mosoly*

A szavakat, mikéért meghaltok,
a gyilkos megkaparintja.
Az ő nevükben ölnek,
– a ti nevetekben.

Lám a fecsegők
a szót vetik sárba.
Hóhér hangja száll ma,
csenddel fojtsd el őt.

Igaz ige nyomán
torz visszhang ne keljen,
minden szó rekedjen
az árulók torkán,

a lég legyen ólom,
ajkukra hegedjen,
szurkot lélegezzen
tűzmellhártya, s forrjon.

Bőrükbe varrva:
 hazugság-bugyrok,
 torkuk a szók tiltott
 jelentése marja.

A szavak igaz, szép
 értelme lázadjon,
 egy néppé dagadjon,
 rázza pusztá öklét!

Kínban megdagadt
 ereiket nézzed!
 – Az izmukba mélyedt
 lánc nem cáfolat.

Egy könyv célbavett
 millió ígéje...
 Golyó éri? Vére
 szül új életet.

– Ki löttél, olvasni
 tudsz-e, idegen?
 Saját szabadságod
 ölöd e helyen.

Kérgeskezű asszony,
 Szabadság, anyjának
 vall az is, ki drága
 szívedbe vasat nyom.

Tűzzel szemben, járj csak csendben,
 többet szó se mondana,
 mint a könnyes Budapesten
 elhullt fiúk mosolya.

Franciából fordította: NYÉKI LAJOS

PIERRE EMMANUEL: II. *Illyés Gyulához*

Éltek, hogy megfejtse
 pár szót, néhány ígét;
 ragozták: „szeretsz”, „szeret”...
 a jelenben a jövőt.

S most meghalnak jeltelen,
 nem többért, mint egy kalász,
 egy barázda; hogy legyen
 új szüret, új aratás;

értetek, ti jóbarát –
 – szerszámok, ti hú ebek,
 vén puska, csónak, lapát
 – nem nagy vagyton – értetek!

Ne mondjátok: „semmisség!”;
 bennük dobog az idő,
 ők tudják: léptük nesztét
 visszhangozza a jövő.

A szabadság egy kimért
 lépés a nap küszöbén,
 táv, mit szerényen kimért
 pontos körzönk: a remény.

Aki jól lép, messze lát,
 a földön is körülér,
 el nem hagyja faluját,
 mégis határtalan él.

Ha a rét és ház között
 ott van, megnől a haza,
 ott lebeg a fák fölött,
 viszi az ég zászlaja.

Annak, aki igazát
 testvér-szemben lelta meg,
 otthon az egész világ,
 igaz otthon, szív-meleg.

Az élet arra jár,
amerre a haladás,
mit számít, ha kiabál
félemlítő papolás.

Tartós idő bajnoka,
egyetemes névtelen,
az emberiség sava,
kenyér minden tenyeren,

só: mindig erős ízű,
igazságból sült cipő,
ember: tiszta, egyszerű
jogát meg nem tagadó.

Rácstalan eget akar,
rémkép nélküli valót,
jövőt, mit meg nem zavar
a hazugság, – a bitók...

Meghalt: szabad levegőt
kívánt szívni a napon,
nyitott szívvel, a tüdőt,
vért pezsdítő hajnalon.

Milyen szerény szemhatár
s örök igaz, mit bezár.

Franciából fordította: NYÉKI LAJOS

GEORGES-EMMANUEL CLANCIER: *A magyar költőkhöz*

Nép, a meggyilkolt nép nevében,
A kiéhezett kenyér nevében
A halálbavitt élet nevében,
Magyar nép, siratlak és tisztellek
Téged a fagyban és a tűzben,
A hazugságban és a pokol
Kínjában
Eltemetve.

Ifjúság, szabadság vére,
Hóhérok szaggatta piros virág,
Fényed a szerelem fénye
Míg ocsmány éjjelük nem más

Budapesten mint Oradour árnya*
És Guernica sötétje.**

Lélekszakadva hajnalt hívó nép,
Hová belöktek, a tömegsír mélyéből
Hirdesd a még sokáig sötét világnak,
Húszesztendős nép,
a meggyilkolt nép nevében,
Hirdesd temetetlen halottaiddal
A reményt.

Franciából fordította: LÓKKÖS ANTAL

* Utalás Oradour-sur-Grane falu pusztulására 1944. június 10-én, négy nappal a D-nap után a nácik által megszállt Franciaországban, Haute-Vienne-ben, amikor egy német Waffen-SS század 643 civilt ölt meg kollektív büntetésként a területen folytatott ellenállási tevékenységért.

** Utalás a baszk Guernica város légibombázására 1937. április 26-án a spanyol polgárháború idején, melyet Francisco Franco megbízásából szövetségesei, a náci német Luftwaffe Condor légiója és a fasiszta olasz Aviazione Legionaria hajtottak végre.

CHARLES LE QUINTREC: *A kenyér ígérete*

A magyar költőknek, a szabad embereknek, mindazoknak,
kikkel egy igaz világban szeretnék találkozni.

Mondjátok meg nekem az égi forrás nevét
A vad szerelmét kit meztelenség takar
Enyém ez a falu – Hallom még énekét
A fák sora messzi vidék felé halad.
Igazságért megholt barát kérdezlek én
Megőrizhetlek-é szempillám alatt?

Esőn ázó növény tudja amit tudok
Letűnt napok földdel füvet vegyítenek
Földtől a tengerig rovarok vádja ér
Hogy én is az agyok ki soha nem szeret
Bár küzdök mindig a napi örömkért
A rámszabott világ ha nem is adja meg.

Szenvednem állatok gyomrában kellene
Inni a bokrokból s verekedni mezőn
Az árnyakkal akik híznak varázserőn
Indulni reggelen – A hajnal elfeledte
Vándorait kiknek nem jut égitest se
És e hamis napot feladom s védem én.

E kis faluban hát ím végre egyedül
Szelídítem a nagy utak nagy mesterét
Kürtbe fú s a tölgyek hada felkerekül
Követik messziről s adják kíséretét
S ha honnan én jövök az országban kísért
Ahová most megyek tőle megmenekül...

Adjátok nekem a holnapok szerelmét
A szót mely embert ver föl s az imát
Barátok látom még arcotok hunyt tüzét
A föld kora újul harcotokon át
S a falu hol kövek közül Isten kiált
Ma is felétek küldi a kenyér ígését.

Párizs, 1956 november

Franciából fordította: LÖKKÖS ANTAL

JANINE MITAUD: *Ének Magyarorszáért*

Erikának, Istvánnak s a többieknek

Ünnepi testvérek
Egynyári barátok.
Cigányok daloltak
Háború gödrein

Nyomortól ragyogók
Szívetek szátokon
Csipkés viadukton
Vas felüljárókon
Harci- s álomhídon
Vittetek engem át
A Dunán s az időn

Nevettetek hogy én
Elveszek köztetek
S hogy összetévesztem
Mint testvér-szótagot
A Rózsát és a Hőst

Hazánk lesz az ország
Amikor vére hull
A sebek igazsága kiált
Testvérek kérdezem
Örök évszakokká varázsolt tán
Halott barátokat ez az ősz

Franciából fordította: LÖKKÖS ANTAL

PIERRE SEGHERS: *Magyarország, 1956 december*

Arany Jánoshoz

Idegen tankok a pusztán. Az egyetlen újság
rotációs gépeinél egy idegen. A vérbenázó nép palotájában
egy idegen. Mit kiáltasz, Demokrácia,
ki titkos szívvel éltél s melyet megölnek?

Mit kiáltotok, Buda külvárosának munkásai? A Duna partján
idegen tankok. Gyáraitok kapuinál,
a Svábhegyen s az újból átyuggatott Pesten
idegenek. A kisemberek s az egyszerűek
halottaikat siratják. Izzó fejekben
bosszúálló madár hangol a dalra.

Harcok és a föld népe, az emberméltóság munkásai,
Vándorló nyájak népe, táncosok, énekesek és zenészek,
Te, ki faluról falura jártál
Legendákkal ponyvázott szekerekkel, ti mindannyian,
mi lett belőletek? Békésen füstölgő tűzhelyednél
mindig egy idegen. Ki hajtja a fogatot?
egy idegen, ugyanaz, ki
János pap országába visszajött.

Ám megrothad az idő s darázsfészke is vele,
a véres csillag is széttörik mely éjszakákon át
égett és nézi az idegen hogy fű serken
az öntvény és az ólom alól...

A pásztorok, a borivók, a tó mellékiek s a domb alattiak,
a hegybeliek s a kukoricások, az üvegesek és a parasztkok,
a szüret utáni esteken táncoló fiatal lányok,
a révészek és a kőművesek, a cementesek és a vasasok
a csendesség mérlegén, bicskáikkal zsebükben,
a hajnalt susogják, és a reggelben harsog a fű.

Franciából fordította: LÓKKÖS ANTAL

ROBERT SABATIER: *Szabadság*

A fáradt tekintet s a kiábrándulás
Végignézte amint a város halni ment.

Mit írjak a falra hogy sokáig álljon:
Aki elolvassa áldást kap vagy átkot?

Kezdőbetű vérzik a mai nap testén.
Szerelmét a kés egy szívre rákarcolta;
És kirajzolódik az állatok belén
Gúnyoros béljósok átkozott uralma.

Királyi nép, a gőg átfonja a mesét,
Egy névre épít csak hogy örök úr legyen.

Tisztelem ördögöm, jelemmel egy vagyok,
Védőistenem van és a pún háborúk.

Csak egyetlen arcért vagyok itt felelős,
Melyet, ellenemre, az idő rám farag,
Az árkot nézem már hol könnyem csurog
majd
Egy királyért küzdő megannyi szolga had.

Utas, késed éle kicsordul a fákon;
Isten földünkkel küzd, Mózes sziklafallal.

És ha törvényt hozol, mely a mesét kioltja,
Hősi múltad meghal a születő dallal.

Üzeneted író guggoló vén diák
S te, lábadból tüskét húzgáló gall harcos,
A pillanatot ha éltetni akarnád
Választanád a gyöngét, vagy mi futólagos?

A követ választjuk, vagy apostol kezét,
A lefegyverző, vagy áldó mozdulatot.
Mit írjak a falra, mely féli a hajnalt?

Szót keresek és a láthatóra vésem,
A szótáramba hát új szó kerül így;
Ha köti az idő, holnap meg is értem.

Betelt század végén e ráncárkolta szót
Düledező falon megismétli kezem.
A nappal határáig jelet küldök én,
Nem ismerem még, de holnap megérthetem.

Fűszálra záruló sziklatorok
Fürkész óriásoktól rejti a napot.

Franciából fordította: LÖKKÖS ANTAL

ALAIN BOSQUET: *Röpirat a magyar felkelőknek*

Képes Gézának

Az Ember nevében
s mi benne
friss hajtásért
köszikléért szót emel,
a vér nevében:
tűz és szelíd galamb
tisztul meg általa,
a szó nevében:
zokogó némaságnak

ha hangot ad,
látni volt merszetek,
lélegzeni!
Emberek,
Óriások,
Igazak!
Eltapostak
mint férget sárbatapos csizmasarok
szegek feszítik szárnyaló szárnyaitok

kiáltástok
elfojtja az ár.
Látunk: ez szégyenünk
– szemeitek lezárva
bűnös lélegzetünk
– melletek beesett
önmarcangolásunk
legnagyobb árulásunk.
Soha nem írjuk le a szót:
azúr
– fejünkön fekete korom
soha nem írjuk le már:
szerelem
– gyűlölet rág, a bosszú, a harag
soha többé nem írjuk le:
szabadság
– börtön minden gondolatunk.

Karunk nem mer már többé ölelni
– nem ölelheti karotok
ajkunk nem mer már énekelni
– a dal elhagyja
a hűtlen ajkakat.
Vérezzetek, versek!
Szótagok, haldokoljatok!
Esküszünk: nem mondunk többé semmi
szépet
esküszünk: többé semmi nagyot nem teszünk
a szép, a nagy tiétek.
Nem tudtunk élni értetek,
önmagunkért, az emberért
nem osztottuk meg szép halálotok
soha nem leszünk kultúremberek.

Franciából fordította: FERDINANDY GYÖRGY

GÉRARD PRÉVOT: *A magyar költőkhöz*

Ha szükségtek van égő szégyenemre, magyar fiatalok,
a szótáram teljesre érett negyvenötezer szavából
ezt fel tudnám ajánlani, s még néhány megkopott szót,
mint emberség, becsület és civilizáció.
(És esküszöm, hogy rímet találhatnék belőlük)
vagy egy szonettet amelyben galambokról énekelnék
hisz a léleknek én is mérnöke vagyok.

Igen ha mindez nektek kellene
örömmel adnám s ti széjjelosztanátok
a Pesten elhullt gyermekek között.

De így az éjszakában amelyben most vagyunk
a mongolokkal szemben Istentől távol élve
s megfosztva minden nyelvtől
semmit nem adhatunk, amit irodalomnak lehetne nevezni,
s mi nevetésre ingerelné csillaghordó gyilkosaitokat.

Ím a mi haragunk – testvér a szerelemmel,
 ím a mi esküvésünk: nem élünk s nem halunk meg,
 csak az ember uralmáért.

Íme a mi vérünk –

Mondjátok meg a magyar gyermekeknek,
 aki az élet reményét keresi a harckocsik és a kenyér között,
 mondjátok, hogy nem vagyunk még gyávák mindannyian.

És ha nem hisz nekünk,
 mondjátok meg, hogy mi magunk sem hiszünk már,
 de hit nélkül is hathat a kétségbeesés,
 s hogy ez a kétségbeesés a miénk. –

Mert szabadság az embernek nem adatott soha,
 csak túl a reménytelenségen és halálon.

Franciából fordította: KOCSIS GÁBOR

JEAN COCTEAU: *Szabadság, a mi szentünk 1956–1957*

Saint-Jean-Cap-Ferrat
 (A.-M.)

Kedves Garám,

itt nem arról van szó, hogy magunkat ünnepeljük mások ünneplésének ürügyén. Arról van szó, hogy némán tisztelegjünk egy nép előtt, amelynek legkisebb betűtudatlanja is hőssé és költővé vált. Az egész magyar nép osztozik költőivel a Phönix madár misztériumában, mely megöli magát, hogy éljen.

Jean Cocteau

a Francia-Magyar Liga tiszteletbeli elnöke

KATEB YACINE: *Mindenkinek van hazája*

Volt egy kicsiny ország,
Egy kis nép, és általa nyúlt fel Prometheusz
Magasabbra mint az ég és villámai.

Volt egy legyőzött, megtiport kicsiny ország
Lelkéig vesztes,
És nem maradt más veszténivalója
Csak az utolsó csepp vére.
És folyik a vér,
Igen, a kicsinyek vére folyik
És a pöffeszkedő és felcicomázott
Nagy Bürokraták
Nehézkesen tologatják
Kis ólomkatonáikat,
Míg csizmájukat
Véróceán festi

El nem érhetvén sápadt homlokukat.
Szégyen rátok,
Acélhadászok,
Kiket morajló áradás
Marcangol és üldöz
Saját lemészárolásokba!
Vér folyik Algériában
És vér folyik Port-Saidban
És vér folyik Budapesten.
Tegnap Indokínában folyt meg Koreában.
Washingtonban is folyni kellene
És Moszkvában
Hogy nagy hadászaink is
Összeessenek a legyilkolt népek súlya alatt!

Franciából fordította: LŐKKÖS ANTAL

Jegyzet

A tanulmányban említett norvég, dán, olasz, spanyol és görög költők kötetei:

Til Ungarn, diktsamling, ill. av Kare BONDESEN, Hans N. DAHL, Tore JULIUSSEN,
szerk. Otto Jahn JOHANSEN, Oslo, Norske Studentersamfund, 1957, 19 fol.

Så braendte steppen: digte om Ungarn, med forord af H. C. HANSEN, tegninger af Erik SÖRENSEN
([S.l.], szerk. Åge BREDSTED, Årsskiftet, 1957, 41 l.

Canto di liberta: I poeti italiani per la martoriata Ungheria, szerk. Roberto CERVO, Bergamo,
La Nuova Italia letteraria, 1957, 131 l.

Sangre de Hungaria, szerk. Ramon Cué ROMANO SJ. 1957.

NEA EESTIA [Nea Estia] folyóirat különszáma, 1957/2. sz.